

אכילת חלב

ויקח חמאה וחלב וכן הבקר אשר עשה ויתן לפניהם והוא עמד עליהם תחת העץ ויאכלו: (בראשית יח, ח)

היתר שתיית חלב

הגמ' (בכורות ו, ב) דנה בהיתר שתיית חלב, ועי"ש שיש ב' סיבות לאסור או משום דדם נעכר ונעשה חלב, או משום דהוי כאבר מן החי. והק' שם בשטמ"ק למה לא נלמד ממה דכתיב (בראשית יח, ח) ויקח חמאה וחלב וכן הבקר אשר עשה ויתן לפניהם והוא עמד עליהם תחת העץ ויאכלו, איך האכיל אאע"ה להאורחים חלב, אלא ע"כ שחלב מותר. ותל' שהוא סבר שהם ב"נ, ואיסור אכילת חלב אינו מן הז' מצוות שב"נ מוזהרים עליהם. ובמהרי"ט אלגזי (פרק ראשון אות ב, ז) הק' שבשלמא למ"ד שהה"א לאסור חלב משום דדם נעכר ונעשה חלב ניחא, דהא קיי"ל כרבנן (סנהדרין נט, א) דב"נ מותר בדם, אבל למ"ד משום אבר מן החי, א"כ אם חלב אסור לישראל אז גם לב"נ אסור, והדרא קושיא לדוכתיה למה לא מוכיחין מאברהם שחלב מותר.

בשר מן החי לב"נ

והיה אפשר לתרץ (וכן תל' הגרש"ק בספרו האלף לך שלמה יו"ד סי' שכב) דב"נ אף שמוזהר על אבר מן החי אבל אינו מוזהר על בשר מן החי, שהרי לפי ר"י (חולין קב, ב) בשר מן החי נלמד מובשר בשדה טריפה לא תאכלו, א"כ דווקא ישראל מוזהר ולא ב"נ.

אבל כבר דחה המהרי"ט א תל' זה, שהרי הרמב"ם (פ"ט מהל' מלכים הי"א) כבר פסק להדיא שגם בשר מן החי אסור לב"נ. [ואף שהכס"מ הק' עליו מההיא דר"י, אבל הלח"מ כבר הגין עליו עי"ש]

אמה"ח מבת פקועה

יש אחרונים (הגהת מצפה איתן, אור חדש בפתחה למס' קידושין, וע"ע במשך חכמה) שתירצו שאאע"ה האכילם חלב מבת פקועה, וממילא אין כאן איסור אבר מן החי, דבת פקועה מותרת בלי שחיטה. וראיתי מקשים על התל', דזה יתרץ רק למ"ד משום בשר מן החי, אבל למ"ד דם נעכר ונעשה חלב מאי איכא למימר. אבל אינו ק' כלל דלמ"ד משום דם לא היה ק' כלל, דדם לא נאסר לב"נ.

שחיטת בן פקועה בשבת

ע' בספר פרדס יוסף, שיש נ"מ אם ב"נ מותר בבן פקועה, לגבי יהודי ששחט בן פקועה בשבת, שאם נאמר שגם ב"נ מותר בבן פקועה ולא נחשב כאבר מן החי, אז היהודי פטור על השחיטה, משום שלא תקן כלום, אבל אם נאמר שב"נ אסור בבן פקועה אז חייב היהודי על שחיטת הבן פקועה משום שתקן לגבי הב"נ שלא יהיה אבר מן החי. אבל לפי מה שהבאנו לקמן מהפרשת דרכים שגם ב"פ צריך נחירה דלא גרע ממפרכסת, אז גם אם מותר לב"נ חייב הישראל בשחיטתו, משום שע"י השחיטה התירה לאכילה.

בשר בחלב

והנה המריט"א (שם אות ב, ו) דן בחלב של בת פקועה שנתבשל עם בשר האם יש בו משום איסור בשר בחלב. והביא ראיה מסוגיא דבכורות (שם) שרצה הגמ' להוכיח מזה שאסרה התורה רק בשר בחלב, שחלב לבד מותר, וק' דלמא צריך קרא לאסור בשר בחלב בת פקועה, דאי משום איסור חלב ליכא, אלא ע"כ שאפילו אליבא דאמת חלב בת פקועה מותר עם בשר.

אבל עי' בס' נחלת צבי (מבעל הפתחי תשובה) הובא בשו"ע מהדורת פרידמן (יו"ד סי' פז אוצר מפרשים אות יח) ובשו"ת ח"ס (חיו"ד סי' יד) שיש לדחות הראיה, דלא מיבעי למ"ד שהה"א היא שחלב אסור משום דם, שפשיטא שא"א לומר דמיירי הפסוק בחלב בת פקועה, דא"כ אין היתר להחלב בלי הבשר דם של בת פקועה לא הותר, אלא אפילו למ"ד משום בשר מן החי, ג"כ א"א לומר שהפסוק מיירי בחלב של בת פקועה, ורק עם בשר אסור, שהרי כ' הר"ן (חולין כה, א) דה"ט דדם בת פקועה לא הותר דמידי

דמשקה לא הותר, משום דכל ההיתר של אכילת בשר של בן פקועה הוא משום דכתיב "כל בבהמה תאכלו", א"כ דווקא מידי דאכילה הותר, א"כ ה"ה חלב דהוי נמי משקה א"כ ליכא היתר של בת פקועה.

אבל אם כנים הדברים א"א לתרץ כהאחרונים הנ"ל, דלכן לא מוכיחים מאאע"ה שהאכילם חלב דמיירי בחלב ב"פ, דאין היתר ב"פ חל על חלב.

חלב שחוטה

ובהגהת הגרע"א (יו"ד פז, ו) ג"כ דן בזה להיתר, ומסביר על פי דרשת הגמ' (חולין קיג, ב) כתיב "חלב אמו" ודרשינן ולא חלב שחוטה, א"כ בת פקועה שנחשב כשחוטה אין חלב שלה אסור בבשר. וכ"כ בשעה"מ (פ"ג מהל' איסו"מ הי"א) עי"ש.

אבל עי' בשו"ת נו"ב (מהדו"ת יו"ד סי' לו) שחולק וסובר שגם בחלב בת פקועה יש איסור בשר בחלב. והא דטענו האחרונים דהוי כמו חלב שחוטה, כתב הנו"ב שרש"י (בד"ה ולא בחלב שחוטה) מסביר דאמו משמע הראייה להיות אם ולא משנשחטה, הרי לן דאין הפטור מחמת שהבהמה נשחטה (ואז היה אפשר לכלול גם בת פקועה) אלא משום שאינה ראויה להיות אם, ובת פקועה ראויה להיות אם, כדאמרינן (חולין עה, ב) דמתיר בבנו ובן בנו עד סוף כל הדורות.

גדר היתר ב"פ

בעיקר השאלה האם חלב בת פקועה מותר עם בשר, עי' בס' אתון דאורייתא (סי' יד) שרוצה לתלות בנידון אחר לגמרי. דהנה דנו האחרונים בגדר ההיתר של בת פקועה, האם הוי כאילו נשחט הוולד, או דילמא שהוולד נותר בלי שחיטה מדין "כל בבהמה". בתחילה מוכיח האתון דאורייתא מזה שגם עובר מתה מותרת שע"כ דהוי היתר בעלמא, דאם נאמר דהוי גדר שחיטה על העובר א"כ איך הותר איסור נבילה, אבל אי הוי היתר בעלמא שכל מה שנמצא בבהמה מותר ניחא.

אמנם כבר הזכרנו דברי הר"ן (חולין כה, א) דהטעם דדם של בן פקועה אסור משום דכתיב "כל בבהמה תאכלו" לאפוקי משקה, אבל בלא"ה היה דם מותר, ואם נאמר דגדר ההיתר משום דהוי כנשחט העובר, מה הה"א דגם הדם הותר הרי שחיטה לא מתיר איסור דם, אלא ע"כ דהוי היתר בעלמא לכל מה שנמצא בבהמה.

שחוטי חוץ וחולין לעזרה

ובס' שערי יושר (שער ב) מביא ראייה להיפך מסוגיא דתמורה (יא, ב), דדנה הגמ' על בהמה שהיא קדוש והעובר חולין, כגון למ"ד עובר בהויתו הוא, ושחט האם בעזרה האם עובר משום שחיטת חולין בעזרה. והגמ' גם דנה מקרה הפוכה, היכא שהעובר קדוש והאם חולין, האם יש בשחיטתה משום שחוטי חוץ. ואם נאמר דאין כאן אלא היתר בעלמא דכל הנמצא בבהמה הותר, מה הה"א שיעבור על שחוטי חוץ או על חולין בעזרה בשחיטת האם, אלא ע"כ שיש כאן "שחיטה" על העובר, ולכן שייך לומר דהוי שחוטי חוץ, ושחיטת חולין בעזרה.

אותו ואת בנו

עוד יש להוכיח מהא דכ' הרמב"ם (שחיטה א, י) שמותר לשחוט את המעוברת (ואין בו משום שחיטת אותו ואת בנו) משום דעובר ירך אמו. ואם נאמר דאין כאן "שחיטה" להעובר מה הה"א שיהיה אסור משום אותו ואת בנו.

האם חלב ב"פ הוי חלב שחוטה

ולפי"ז כ' בס' אתון דאורייתא דאם נאמר דבת פקועה נחשב כשחוט אז אפשר לומר דחלב שלה מותר משום "ולא חלב שחוטה", אבל אם נאמר דאינו אלא היתר בעלמא א"כ לא מקרי "חלב שחוטה" ואין חלבה מותר.

פדיון פטר חמור בשה ב"פ

בשו"ת בית יצחק (יו"ד ב, קל) חולק על מהריט"א שהתיר חלב ב"פ בבשר, הוא אוהז כמו הגר"י ענגיל שתלוי בגדר היתר ב"פ, ומביא ראייה שלהלכה קי"ל דאינו כשחוטה. דהנה בחולין (עד, ב) נחלקו מר זוטרא ורב אשי האם אפשר לפדות חמור בשה בת פקועה, דעת מר זוטרא דאין לפדות משום דהוי כבישרא בדיקולא, ר"א חולק וסובר דשפיר פודין כיון "דרהיט ואזיל" שה קרינא ביה. ומסביר הבית

יצחק דנחלקו בחקירה הנ"ל, שמר זוטרא סובר דהוי כאילו נשחט ולכן א"א לפדות בו, אבל ר"א סובר דהוי היתר אכילה בעלמא ולכן שפיר פודין בו. א"כ כיון שהרמב"ם (יב, ט) פסק דפודין הרי לן דאינו נחשב כשחוט וממילא חלבה אסור בבשר. ולפי"ז מיושב ג"כ ההיא דתמורה, די"ל שהסוגיא שם הולך כמר זוטרא אבל אנחנו פוסקים כר"א.

אבל יותר נראה שגם ר"א מודה בעיקר שנחשב שחוט, אבל הוא סובר היות והשה "רהיט ואזיל" (כלשון הגמ') א"א לומר דלא מקרי שה, ולכן שפיר פודין בו.

טענת משה רבינו למלאכים

והנה השטמ"ק שם מביא מירושלמי דמשה רבינו ע"ה טען למלאכים שאינם ראויין לתורה, משום שכתוב בו "לא תבשל גדי בחלב אמו" והם אכלו בשר בחלב אצל אברהם. א"כ יש לדון על תירוץ האחרונים שהאכילם חלב בת פקועה, דתינח להשיטות שחלב בת פקועה אסור בבשר ניחא שהאכילם חלב בת פקועה, אבל להשיטות דחלב בת פקועה מותר בבשר, א"א לומר שאאע"ה האכילם חלב מבת פקועה, דא"כ לא היה למרע"ה טענה על המלאכים.

היוצא מן הטמא

לעיקר קושית מהריט"א האיך האכילם חלב למ"ד דחלב הוי אבר מן החי, יש שתירצו (כריתי ופליתי סי' פא ס"ז) שזה שכתוב בגמ' דחלב יש בו משום מן החי, אין הכוונה מדין בשר מן החי, אלא מדין היוצא מן הטמא טמא כמו צירן ורוטבן, (שמוזכר בסוגיא לפני זה). ולפי"ז ליכא קושיא כלל, שזה פשוט וברור שאין לב"נ איסור של יוצא מן הטמא, ולכן שפיר האכילם חלב, ואין להוכיח מאאע"ה שחלב מותר לנו.

וכ"כ בהגהת רע"א (או"ח סי' שצז) שאין כוונת הגמ' לבשר מן החי, אלא לדין יוצא מן הטמא, ובזה מיישב למה חלב לא נחשב "מינו" של בשר, להשיטות שתלוי ב"שמא" ואכמ"ל. וכן הביין בשו"ת חת"ס (יו"ד סי' ע"ש).

היתר חלב לב"נ

ועפי"ז מיישב המנ"ח (מצוה תנב) למה באמת חלב מותר לב"נ, שהרי יש להעיר שאע"פ דלישראל הותר כדאיתא בגמ', אבל מהיכ"ת שב"נ נכלל בהיתר. אבל אם נאמר שכל הה"א הוא מחמת יוצא מן הטמא, אז לא היה ה"א שאסור לב"נ. אבל לפי"ז יש סתירה בדברי החת"ס, שכבר הזכרנו שמפרש כוונת הגמ' מדין יוצא, וא"כ פשוט שלא שייך בב"נ, ואילו בשו"ת אחר (יו"ד סי' יט) כ' שזה שחלב מותר לב"נ, רק משום דנלמד מהא דנתן אאע"ה חלב למלאכים וצ"ע.

מי איכא מידי

עוד אפשר לומר שהותר להם מטעם "מי איכא מידי דלישראל מותר ולב"נ אסור". אבל תי' זה לא יועיל לשיטת הרמב"ם שלא פוסק כמ"ד מי איכא מידי, שהרי אסר בהמה מפרכסת לב"נ.

ארץ זבת חלב

הפרמ"ג (תיבת גומא פרשת וירא) תי' שמזה שלומדים היתר חלב ממה דכתיב "ארץ זבת חלב ודבש", שאם חלב אסור לא היה התורה משבח בו א"י, א"כ מה"ט מותר גם לב"נ, דאם היה נאסר אפילו לגוי, היה בזה גירעון בשבח הארץ.

לפני עור

ועי"ש שבתחילה ר"ל שהאכילם חלב משום שהם רצו בכך, ולפני עור לא שייך היכא דלדידיה שרי, דלאברהם היה דין ישראל ולכן היה מותר בחלב. אבל כתב הפרמ"ג דהא דלפני עור שייך אף היכא דלדידיה שרי, ומביא ראיה מפ"ק דב"מ (י, ב) ר"ל דנחלקו שם האם הדין שאין שליח לדבר עבירה תלוי ב"בר חיובא" או ב"אי בעי עביד אי בעי לא עביד", ואמרינן שנ"מ בכהן שאמר לישראל לקדש לו אשה גרושה, למ"ד משום בר חיובא הכא אינו בר חיובא, למ"ד אי בעי עביד, הכא נמי אי בעי לא עביד, והק' בתוס' הרי עובר משום ולפני עור לא תתן מכשול, הרי לן שאפילו ישראל שאינו מצווה על איסור גרושה אסור לו להכשיל מי שמוזהר.

בשיטת האמונת שמואל באיסורא דלפנ"ע

אבל כידוע שיטת האמונת שמואל, שכל היכא שהדבר מותר להמכשיל, אינו מוזהר על לפני עור שלא להכשיל אחרים.

וכבר הק' עליו (פמ"ג בשושנת העמקים, כלל י') מכמה מקומות שמבואר שעוברים על לפני עור אמילו אם המכשיל אינו מוזהר על האיסור.

א. מדברי התוס' (חגיגה יג, א) גבי הדין דאסור ללמד תורה לגוי, משום דכתיב "לא עשה כן לכל גוי" וכו', והקשו דתיפו"ל משום לפני עור, דגוי הלומד תורה חייב מיתה, כמבואר בסנהדרין (נט, א). הרי דהבינו התוס' דאע"פ שהישראל לא נאסר בלימוד התורה, ואדרבה מצווה הוא ללמוד, מ"מ עובר על לפני עור במה שלומד עם הגוי.

ב. עוד הקשו מדברי הראשונים (יבמות פד, ב) שהקשו דתיפו"ל שפסולות אסורות לינשא לכהנים משום לפני עור, הרי שאע"פ שלהמכשיל עצמו הוא מותר, מ"מ ישנו משום לפני עור ודלא כשיטת האמונת שמואל.

גדר לפני עור

והנה כבר דנו האחרונים לומר שיש שני דינים בלפני עור, יש דין שאסור לתת לחבירו עצה שאינה הוגנת, והגדר שאסור לגרום היזק לחבירו, וידועים הם דברי היד רמה (ב"ב פ"ב) שגרמא בניזקין שאסור נלמד מלפני עור, ויש עוד דין שאסור להכשילו באיסור, והגדר בזה שכמו שאסור לעבור אסור להכשיל, אל תחטא ואל תחטיא.

חילוק בין שוגג למזיד

והעיר לי חכ"א, דלפי"ז יש מקום ליישב כל הני קושיות, דאפשר דגם האמונת שמואל מודה שיש איסור דלפני עור כשהוא מותר להמכשיל, אך זהו רק מצד גדר האיסור של גרמא בניזקין, וכל מה שרצה האמונת שמואל לפטור להמכשיל, היכא דאינו בר חיובא, זהו רק מצד גדר האיסור דמאכיל כאוכל ומחטיא כחוטא.

והסברא בזה דכיון דגדר איסור זה דמאכיל כאוכל, הוא מחמת שאנו דנים כאילו המכשיל עצמו עובר על האיסור הזה, היינו כאילו המאכיל אוכל בעצמו, אכן היכא שהוא מותר לאכול, לו יהי כאוכל הלא אין בזה איסור כלל, אין מקום לאסרו. ברם מצד גדר האיסור דגרמא בניזקין, בזה ודאי שגם האמונת שמואל יודה דאיכא למיסר גם כשהמכשיל אינו בר חיובא, דמה ענינו גבי הנזק שגרם לרעהו.

ואם כנים הדברים, הרי י"ל דרק היכא שעובר העבירה הוי שוגג יש לדון מטעם גרמא בניזקין ולא כשהוי מזיד, ובמזיד אין לאסור אלא מצד הגדר דמאכיל כאוכל ומחטיא כחוטא, ודווקא בזה חידש האמונת שמואל דהיכא דהכשיל לרעהו באיסור שלעצמו (להמכשיל) הוא מותר, ורעהו עבר על זה במזיד, התם אמרינן דלא עבר על איסור דלפני עור כלל ועיקר.

ומעתה יש ליישב לכל הני דוכתי שהביאו האחרונים להקשות על דבריו, די"ל דהתם איירי כשהוי שוגג, ובזה מודה האמונת שמואל דאסור, מטעם דגרמא בניזקין וככל האמור. מיהו מההוא דהתוס' חגיגה אכתי יקשה לן, דהא התם מיירי בלפני עור כלפי גוי, ובגוי לא שייך למידן מצד האיסור דגרמא בניזקין. ועיין בזה עוד באחיעזר (ח"ג סי' פ"א אות ז') משכב"ז.

בהמה שנברא מספר יצירה

עוד תירצו (הגהת חשק שלמה יו"ד סי' צה מודפס אחרי הל' ריבית) שהאכילם חלב מבהמה שנברא מספר יצירה, שאפילו אם חלב אסור זה מותר. אבל על' בפ"א המלבים פרשת וירא, שאין איסור בשר בחלב בבשר שנברא בספר יצירה, א"כ שוב לא יתרץ הירושלמי, שמרע"ה ענה למלאכים שאכלו בב"ח. עי"ש עה"פ "ואל הבקר רץ" שהביא דברי חז"ל שכן הבקר רץ מלפני אברהם, ואברהם ברא אחר ע"י ספר יצירה, ועל זה נאמר וימהר לעשות אתו, שעשה אותו ע"י ספר יצירה. ומסביר המלבי"ם שרצו לתרץ בזה איך האכיל להמלאכים בב"ח, ואמרו שהיה בשר שנברא ע"י ספר יצירה שאין לו דין בשר, וז"ש שלקח חמאה וחלב וכן הבקר אשר עשה, ר"ל יען שעשאו ע"י ספר יצירה היו יכולים לאכלו עם חלב.

אדם שנברא בספר יצירה

ועוד יש להעיר שתי' זה תלוי בדיון גדול איך מתיחסים לדברים שנבראו בספר יצירה, כידועה הח"צ (סי' צג הובא במ"ב סי' נה, ד) מסתפק האם אדם שנברא בספר יצירה מצטרף למנין, ועי"ש שמביא שהעידו

על זקנו הגאון מוהר"ר אליהו אבדק"ק חעלם שעשה אדם ע"י ספר היצירה, [ובשו"ת שאילת יעבץ (חלק ב סימן פב) הביא מה ששמע מפה קדוש אמ"ה ז"ל מה שקרה באותו שנוצר ע"י זקנו הגראב"ש ז"ל, כי אחר שראהו הולך וגדל מאד נתיירא שלא יחריב העולם, על כן לקח ונתק ממנו השם שהיה דבוק עדיין במצחו וע"י זה נתבטל ושב לעפרו, אבל הזיקו ועשה בו שריטה בפניו בעוד שנתעסק בנתיקת השם ממנו בחזקה. ועי' בספר שם הגדולים (מערכת גדולים אות א, קסג שמביא כל הנ"ל, וציין לזהר פ' נח (דף ס"ד ע"ב בהגהה) כיצד מבטל זה שנוצר ע"י ס' יצירה.] צדדי הספק הם, כיון כתיב ונתקדשתי בתוך בני ישראל לא מיצטרף, או דילמא כיון דקיי"ל (סנהדרין יט, ב) המגדל יתום בתוך ביתו מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו, ה"נ כיון שמעשה ידיהם של צדיקים הוא הו"ל בכלל בני"י, שמעשה ידיהם של צדיקי הן הן תולדותם.

ורצה לפשוט ספיקו מהא דאשכחן לר' זירא דאמר "מן חבריי" את תוב לעפרך", הרי שהרגו, ואי ס"ד שיש בו תועלת לצרפו לעשרה לכל דבר שבקדושה לא היה ר' זירא מעבירו מן העולם, דאף שאין בו איסור שפיכת דמים, דהכי דייק קרא שופך דם האדם באדם דמו ישפך, דוקא אדם הנוצר תוך אדם דהיינו עובר הנוצר במעי אמו הוא דחייב עליה משום שפכ"ד יצא ההוא גברא דברא רבא שלא נעשה במעי אשה, מ"מ כיון שיש בו תועלת לא היה לו להעבירו מן העולם, א"ו שאינו מצטרף לעשרה לכל דבר שבקדושה.

אינו בר דעת

ובשו"ת שאילת יעבץ (שם) תמה על ספיקת אביו, דאטו מי עדיף מחרש שוטה וקטן דאינו מצטרפין, אף על גב דמבני ישראל הן ודאי, וחשובין כשאר אדם מישראל לכל דבר חוץ מן המצות, וההורגן חייב אפ"ה לא מצטרף, האי גברא דלאו בר דעה הוא כלל צריכא למימר.

הג"ר צדוק הכהן מלובלין (דברי חלומות אות ו) מתווכח עם הח"צ והיעב"ץ, ועי"ש שכתב וז"ל ובחלומי היה נראה לי פשוט הדין דלא כוותיה (הח"צ והיעב"ץ) ודחזי לדבר שבקדוש, ומה שכתב בשאילת יעבץ שם דלא עדיף מחרש שאינו שומע ואינו מדבר, וכן הוא בברכ"י (או"ח סימן נ"ה), אין מוכרח דחרש לאו בר דעת הוא כמו קטן, דאדם נוצר בלא דעת רק כשגדל בא לו הדעת, וזה שאינו שומע ואינו מדבר אם הוא בתולדה לפי שאין למד דעת מבני אדם, ואם נתחרש אחר כך הוא לפי שנולד בו חסרון במוח אין בו דעת, אבל זה שנוצר בקומתו כאדם גדול, יש לומר דיש בו גם כן דעת כבגדול, ואף על פי שאינו שומע ואינו מדבר יש לומר דאינו מחסרון במוחו ודעתו ושלא יהיה בו דעת.

רוח ונשמה

ממשיך ר' צדוק שאע"פ שכתב בחסד לאברהם עין יעקב (נהר ל') דאין לו נשמה ורוח ממללא רק רוח הבהמית, ועל כן מותר להרגו כבהמה, וכן הוא במהרש"א (חידושי אגדות סנהדרין סה, ב) יש לומר דמכל מקום אינו כבהמה בדמות אדם, שהרי הוא נוצר בספר יצירה על דרך יצירת האדם, ולא על דרך יצירת הבהמה, אלא דנשמת חיים דויפח באפיו שהיא הרוח ממללא על ידי שהוא חלק אלוה ממעל זה אין יכולים לתת בו, ולא גרע מעכו"ם, דגם כן אין לו חלק אלוה ממעל, ואף על פי שיכול לדבר היינו בלשונו ואין זה קרוי דיבור. דעל כן אמרו (במדבר רבה ב, יד) דעכו"ם המדבר בלשון הקודש לשונו סרוח, כי אין לו רוח ממללא האמיתי רק כעין צפצופי עופות, וכמו הנחש קודם החטא שהיה יכול לדבר אף דלא היה בו נשמת חיים, והוא מצד הסיטרא אחרא וקומת אדם בליעל. והנוצר בקדושה על ידי ספר יצירה אין יכולים להכניס בו הדיבור מצד הסיטרא אחרא, ורוח ממללא דקדושה גם כן אי אפשר, ועל כן אין מדבר, ואם כן לא דמי לבהמה רק לעכו"ם, אבל מכל מקום לענין דעת שפיר יש לומר דיש לו, כמו דנקרא העכו"ם בר דעת אלא דאדעתא דנפשיה קעביד, וכמו שאמרו בגיטין (כג, א).

אלא דיש לומר מטעם אחר, דהא מכל מקום לאו בר חיוב מצוות הוא, ואם כן אפילו תאמר דקרינן ביה בני ישראל מטעמו דהחכם צבי, דהוא מעשה ידיו של צדיק, מכל מקום נראה דאין להטיל עליו חובת מצוות מטעם זה, ולומר דכל מה שכתוב בתורה דבר אל בני ישראל יהיה גם הוא בכלל, כיון דאין בו נשמת חיים והשאר נפש לעולם הבא לשכר ועונש, ואם כן איך נצרפו לדבר שבקדושה כיון דהוא לאו בר חיובא. אבל מסיק דאפשר לומר מכל מקום לענין עשרה לברכת המזון, אם יכול לאכול, דמצרפין קטן מצרפין גם אותו, ואפשר דגם כן יודע למי מברכין.

בהמה שנבראה ע"י ספר יצירה לענין קרבן

בחשו"ק חמד (סנהדרין סה, ב) הביא בשם הדברי חלומות (לר' צדוק הכהן מלובלין אות ו) שהעלה לדון

האם בהמה שנבראה ע"י ספר יצירה היא ראויה להקרבה בזמן שבית המקדש היה קיים. וכתב דודאי דפסולה להקרבה דהא כתיב (ויקרא כב, כז) "כי יולד" וכי היכי דממעטינן יוצא דופן, כ"ש זה דלא נולד מבטן כלל.

והוסיף, דבפרט לפמש"כ השל"ה הק' אין בהמה זו טעונה כלל שחיטה. וכוונתו למש"כ השל"ה הק' (פרשת וישב) דאחי יוסף לא נכשלו חלילה באיבר מן החי כפי שחשדם יוסף, אלא באמת זו הייתה בהמה שנבראה מספר יצירה, דבוודאי זה הנברא על פי השמות ולא מצד התולדה אין טעון שחיטה, וניתר לאוכלו בעודו חי, וכך עשו השבטים. ויוסף לא ידע מזה והיה סבור שהוא נולד מאב ואם, הביא דיבה זו אל אביו שהם אוכלים אבר מן החי.

אילו של אברהם נולד ביה"ש

ובפרדס יוסף (פרשת וישב) העיר מהא דאיתא באבות (ה, ו) דאילו של אברהם נולד בבין השמשות, הרי דאף בהמה שנוצרה בלא לידה כשרה להקרבה, דהא האיל לא נולד מבהמה אחרת. והרי למדו דין שחיטת עולה מאברהם מדכתיב "ויקח את המאכלת", דמשמע דבעינן נמי שחיטה.

וכתב החשוקי חמד דלפמש"כ הסדרי טהרות, דמה שהשי"ת ברא הוי כאילו נולד, אם כן הוא הדין כאשר אדם השלם בלא חטא יברא אדם, יהיה אדם זה שלם בלא פגם. וא"כ אין ראיה כלל מאילו של אברהם, שהרי הקדוש ברוך הוא בראו, והרי הקדוש ברוך הוא גם ברא את האדם, ודינו כמו האדם הנולד.

חיוב נחירה

ובעיקר דברי השל"ה הק' כתב בפתחי תשובה (יו"ד סב סק"ב) דלפמש"כ הפרשת דרכים גבי בן פקועה דשחיטה הוא דלא בעי אך נחירה בעי, ולולא נחירה אסור לאוכלו משום "לא תאכלו על הדם", וה"ה כאן הדין כן. וא"כ דברי השל"ה צ"ע דהא בלאו הכי היה אסור להם מבלי נחירה.

ובדברי חלומות כתב, דכך היה נראה לו בפשיטות בחלום דאכן בהמה שנבראה מספר יצירה חזיא להקרבה, וא"כ בזמן שבית המקדש קיים דניתן להקריבה, יהיה אסור להחזירה לעפר משום בל תשחית, כיון דחזי לדבר מה.

אך לבסוף הסיק כנ"ל, דאין חלום בלא דברים בטלים, ובוודאי דמה שהראו לו כן הוי דברים בטלים, דברור ופשוט דפסול להקרבה דהא כתיב "כי יולד" (ויקרא כב, כז) וכי היכי דממעטינן מזה יוצא דופן, כ"ש זה דלא נולד מבטן אם כלל. ובפרט לפמש"כ השל"ה (פרשת וישב) דאין צריך שחיטה. עוד כתב דאף אין בה איסור חלב ודם, וע"כ דאין קרב על גבי המזבח.

בהמה שנולד מספר יצירה לענין רביעה

בספר חשוקי חמד (הנ"ל) מביא דברי החזו"א (יו"ד מסכת נדה סימן קי סק"ד) שכתב שיתכן שבהמה שנבראת על ידי ספר יצירה חייב הרובעה, דדין התורה נאמרה לא רק על המין, אלא על כל אדם שנמצא בזה הדמות. והעיר על זה הגר"י זילברשיין שליט"א לפי מה שכתב השל"ה (הנ"ל) שמה שאמר יוסף לאביהם שחשודים על העריות, היינו שאיתא בגמרא שרבא ברא גברא, על ידי שמות מספר יצירה. והנה יש שמות שמצירופם נברא זכר, ויש שנברא נקבה. ואפשר שהשבטים בצירוף אותיות מספר יצירה, בראו נקבה, והיו מטיילין עמה, ויוסף לא ידע מזה, והיה סובר שהיא נקבה אשה מאב ואם, ובא והודיע לאביו שהם חשודים בעריות. ולדברי החזו"א שכל שיש לו דמות הרובעה חייב, א"כ גם בריה זו, שיש לה דמות נקבה, אולי יש בה כעין עריות.